

Kronikken

Hartmut Haberland

Docent, MA i tysk og filosofi (Berlin).
Institut for Sprog og Kultur, RUC.
hartmut@ruc.dk

Hvorfor vi taler skandinavisk

I de nordiske lande har vi udviklet en særlig samtalekultur, som der er mange i udlandet, der misunder os: en dansker kan rejse til Sverige og bruge sit danske modersmål dér, kan gøre sig forståelig og vil kunne forstå et svensk svar. Der afholdes jævnligt konferencer, hvor arbejds sproget er 'skandinavisk', og hvor folk taler hver sit modersmål. Det bliver ofte til en liflig sproglig oplevelse, hvor vi hører dansk, de utallige varianter af talt norsk og de noget færre, men også ganske forskellige former for svensk i skøn forening - og det er oftest finlandssvenskerne, der nyder bedst af situationen, fordi de forstås af alle. Hele samarbejdet omkring Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd er bygget op på dette princip, at vi ikke behøver tolk, når vi færdes i Norden.

I hvert fald i teorien.

For det første gælder det ikke alle sprog i Norden. Der tales sprog i Norden, som ikke er skandinaviske, og der er kun ganske få skandinaver, der har lært sig finsk, samisk eller inuit. Desuden deltager islændinge og færingere kun i den såkaldte 'skandinaviske semikommunikation', hvis de selv taler et andet sprog end deres eget, oftest dansk - det sprog som f.eks. for den tidligere islandske præsident Vigdís Finnbogadóttir har været 'vinduet til alle de andre skandinaviske sprog'. Man skal også lige huske, at de skandinaviske sprog tales af mange indvandrere, som *kan* have (men ikke behøver at have) problemer med de 'andre' sprog - selv om dette ofte opvejes af, at *deres* dansk, svensk og norsk er nemmere at forstå end de modersmålstalendes.

For det andet er det ofte så som så med forståelsen. Norsk og svensk (især norsk) er mange ting; norsk er et sprog med stort set ingen udtalestandardisering og stor variation i morfologi, syntaks og ordforråd. Nogle danskere vil måske beskrive deres problem som 'jeg forstår ikke nynorsk', hvilket ganske vist er en misforståelse (nynorsk er en skriftsprog-

standard og kan strengt taget ikke tales), men beskriver situationen alligevel: nogle norske dialekter afviger enten i fonetik, prosodi, leksikon eller morfologi så meget fra dansk, at i det mindste en spontan forståelse er vanskeliggjort. Tilsvarende ville nordmænd og svenskere have samme problem med dansk, hvis de blev konfronteret med vest- og sønderjyske dialekter. Det bliver de nu normalt ikke, men de synes alligevel, at dansk kan være svær at greje: vi udtaler kun halvdelen af bogstaverne og resten på en underlig måde.

Et ordentligt paradis har selvfølgelig også sin slange. I det nordiske sproglige paradis er slangen det engelske sprog, som mange nordboer i forvejen behersker så tilpas godt, at de med glæde bruger det ikke bare i deres kontakter med engelsksprogede, men også som *lingua franca* med italienere, tyskere, japanere og kinesere - selv om entusiasmen, med hvilken dette sprogvvalg accepteres, kan variere noget. Hvorfor så ikke bruge selv samme engelsk i vores kontakter med vores naboer i Norden? Det er fristende, fordi det netop løser de praktiske problemer med den interskandinaviske kommunikation: for det første er islændinge, færinger, grønlændere, samer og finner ikke længere henvist til, at nogen forstår *deres* sprog; de skal ganske vist stadigvæk lære et nyt sprog, men engelsk er dels neutralt over for de andre sprog i Norden, dels kan det også bruges uden for Norden. For det andet er nordisk engelsk - netop fordi det er et tillært sprog, og tilmed tillært i rimelig ensartede indlæringssituationer - ret så standardiseret, så alles engelsk kan forstås af alle. Hvorfor så ikke ud med Nordens sprog, og ind med engelsk?

Der er mange, der umiddelbart vil stejle over for dette forslag, selv om der findes mange eksempler på, at man har fulgt forslaget både i erhvervslivet, i den akademiske verden og også i politisk-kulturelt samarbejde. Men hvad er det som er provokerende i et forslag, der vil ofre vores fælles nordiske identitet på den kommunikative effektivitets alter? Det er ganske vist rigtigt, at sprog er, eller *også* er, metafor for sociale processer, men hvor er den sociale proces, som vores fællesskandinaviske sprogbrug skal være metafor for? Består den af mere end en vag reminiscens af det 19. århundredes studenter-skandinavisme? Hvor meget reelt fællesskab har vi med vores skandinaviske søstre og brødre? Er det ikke efterhånden blevet sådan, at metaforen logrer med processen, at dét, som den skal symbolisere, først bliver skabt af den - kort og godt: at det nordiske sproglige fællesskab er blevet til ren og skær ideologi?

Et andet argument imod brugen af engelsk i de omtalte situationer er et argument om sproglige rettigheder, eller, om man vil, et demokratiargument: man har ret, og skal have lov, til at udtrykke sig på 'sit' sprog, fordi det har man nemmest ved. Her glemmes der, at sprogets funktion næppe først og fremmest er, at vi udtrykker os; sproget er aldrig 'mit' eller 'dit', men altid *vores*. Og selv om man må gå ud fra, at de fleste, om ikke alle, skandinaver har nemmere ved at tale deres modersmål end engelsk, så kunne for-

delen ved at bruge de skandinaviske sprog jo opvejes af de øgede vanskeligheder på modtagersiden: der er mange i Norden, der har nemmere ved at afkode engelsk end nogle af de skandinaviske sprog eller deres varianter, som de ikke er vant til at lytte til.

Jeg mener afgjort, at der ligger noget værdifuldt i, at vi bruger Nordens sprog i de situationer, hvor vi kan. Men jeg mener, at hverken det symbolske argument eller henvisningen til sproglige rettigheder i sig selv kan begrunde den skandinaviske flersprogede kommunikationsstil. For mig er det afgørende, at brugen af et tredjesprog, et *lingua franca* (som engelsk jo uvægerligt ville være i en nordisk sammenhæng), fører med sig, at kommunikationen foregår ikke bare gennem et andet sprogs, men også en anden kulturs filter. Denne kultur kan være så udvandet og globaliseret, som det ville være tilfældet med engelsk i Norden i dag (vel at mærke, når engelsk bruges som *lingua franca*), men dens tilstedeværelse fjerner en ganske betydelig del af umiddelbarheden i den fælles forståelse. Det er, som nogen en gang har udtrykt det, 'som om man taler i citater hele tiden.' *Real goat cheese* er simpelthen noget andet end *ekte geitost*, og en *surströmming* er ikke helt det, man tænker på, når man ser dens engelske betegnelse *fermented Baltic herring*. Denotativt (og referentielt) kan det være det samme, om vi tager *trikken*, *sporvognen*, *spårvagnen* eller *the tram*, men konnotationerne kan være vidt forskellige. Ord lægger et netværk af betydninger over verdenen, knytter ting, ideer og praksisser sammen på særlige måder, og skaber mening. Værdien af den fællesskandinaviske samtaletradition ligger netop i, at dens deltagere - med begrænset, om end ikke helt ubetydelig indsats - har lært at knytte disse distinkte, men beslægtede netværk sammen til et stort semantisk net. På denne måde bliver man næppe fuldstændigt delagtiggjort i alle nordiske landes kulturer, men man får da et større indblik i dem, end man ellers ville have. (Og man skal ikke tro, at det er omvendt: at vi kan kommunikere på disse sprog, fordi der ikke er nævneværdig forskel mellem de kulturer som ligger bagved dem.) Dette indblik vil gå tabt, hvis vi tog omvejen omkring et andet sprog, når vi taler sammen - uanset hvor let det falder os at udtrykke os på dette tredje sprog.

Men når dette er sagt, skal der også tilføjes, at vi ikke bare kan tage vores fælles inter-skandinaviske kommunikative kompetence for givet. Den skal øves og trænes; men der skal også forskes i den. Meget af den forskning, som hidtil har beskæftiget sig med problemet, har været kvantitativ: hvor mange svenskere forstå norsk? Hvor mange danskere tror de forstår islandsk? Men der findes ikke ret meget om spørgsmålet, hvilke problemer der opstår *konkret* i den interskandinaviske kommunikation og hvorfor. Der ser f.eks. ud til at folk inden for én sproggruppe (f.eks. dansktalende) kan have forskellige problemer med forskellige varianter af et andet sprog (f.eks. norsk). Nogle vil f.eks. være glade for et talt norsk, som i sin skriftlige form er meget tæt på dansk - de vil betragte talt radikalt *riksmål* som et 'nemt' norsk. Andre vil stejle over for talt *riksmåls*-intonation og udprægede assimilationsfænomener hen over ordgrænser (f.eks. i udtal-

len af *vær så god*) og foretrække andre former for norsk, som i deres skriftlige form måske er vanskeligere at afkode for dem. Det vil vi gerne vide mere om.

Vi har udviklet vores fælles samtalekultur gennem mange års ihærdige forsøg og under mange former og i mange omgivelser, måske på *Høyfjellshotell* og i finsk *rökbastu* (hvad var det nu, det kaldes på engelsk?). Det vi har opnået, skal vi være stolte af og værne om. Men lidt omtanke skader aldrig.